

ФОРМУВАННЯ КОМПЛАЄНС-КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ

Гладченко Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцентка Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Сучасна трансформація спеціальної та інклюзивної освіти в Україні відбувається в умовах посилення нормативного регулювання, утвердження правозахисної парадигми та підвищення вимог до професійної відповідальності педагогів. Освітня практика дедалі більше орієнтується на стандарти забезпечення якості, академічної доброчесності, дотримання прав дитини та принципів недискримінації, що визначені в міжнародних і національних документах. Зокрема, положення Конвенція ООН про права дитини та Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю утверджують право кожної дитини на освіту без дискримінації, а Закон України «Про освіту» і Закон України «Про повну загальну середню освіту» конкретизують механізми реалізації цього права в національному освітньому просторі. У такому контексті професійна діяльність педагога спеціальної освіти характеризується підвищеним рівнем соціальної відповідальності, а формування комплаєнс-культури розглядається як важливий складник його професійної зрілості.

Поняття комплаєнсу, яке спочатку сформувалося у сфері корпоративного управління, в освітньому середовищі набуває ширшого змістового наповнення. Воно передбачає не лише формальне дотримання законодавчих норм, а й інтеграцію правових, етичних і професійних стандартів у повсякденну педагогічну діяльність. У сфері спеціальної освіти це передбачає здатність діяти відповідно до принципів інклюзії, забезпечувати індивідуалізацію освітнього процесу, поважати гідність дитини та здійснювати взаємодію з родиною в межах установлених нормативних процедур. Міжнародні аналітичні матеріали, зокрема рекомендації UNESCO, підкреслюють, що етична відповідальність педагога є ключовою умовою сталого розвитку освіти, а культура дотримання прав людини має формуватися вже на етапі професійної підготовки [9].

Комплаєнс-культура майбутнього педагога спеціальної освіти розглядається як система взаємопов'язаних компонентів. Нормативно-правовий компонент включає знання законодавчих актів, розуміння процедур організації інклюзивного навчання, механізмів розроблення індивідуальної програми розвитку та забезпечення доступності освітнього середовища. Його зміст узгоджується з положеннями міжнародного документа Salamanca Statement, який став основою сучасної інклюзивної політики, підкреслюючи обов'язок держав забезпечувати умови для навчання всіх дітей у загальноосвітньому освітньому просторі [10].

Етичний компонент комплаєнс-культури пов'язаний із дотриманням принципів поваги до гідності особистості, конфіденційності, недискримінації та професійної доброчесності. У сучасних дослідженнях інклюзивної освіти, зокрема у працях Mel Ainscow, інклюзія розглядається насамперед як процес усунення бар'єрів для участі в освітньому процесі та навчанні, а не як суто формальна адміністративна процедура [4; 5]. Такий підхід трансформує й розуміння комплаєнсу: дотримання норм постає не результатом зовнішнього контролю, а внутрішньо прийнятою етичною позицією педагога, спрямованою на забезпечення рівних можливостей для кожної дитини. Формування такої позиції відбувається не лише шляхом ознайомлення з професійними кодексами, а й у процесі освітньої комунікації, під час якої майбутній фахівець засвоює принципи академічної доброчесності, відповідальності за результати інтелектуальної діяльності та норми коректної професійної взаємодії. Дослідження Н. Ткачової, А. Ткачова, В. Байдали та Я. Чирви переконливо засвідчують, що засвоєння норм наукової етики в освітньому процесі безпосередньо впливає на формування професійної відповідальності педагога та його готовність діяти в межах правових і моральних стандартів, які становлять основу комплаєнс-культури [2].

Рефлексивний компонент забезпечує здатність майбутнього фахівця здійснювати аналіз власних професійних рішень, оцінювати їх відповідність етичним і правовим нормам та коригувати педагогічну практику з урахуванням

індивідуальних потреб дитини. Концепція рефлексивної практики, запропонована Donald Schön, набуває особливої актуальності у підготовці педагогів спеціальної освіти, оскільки корекційно-розвиткова діяльність потребує постійного осмислення результатів і гнучкого реагування на зміни освітніх ситуацій [8].

Ціннісний компонент поєднує правову обізнаність та етичну чутливість із внутрішньою мотивацією діяти в інтересах дитини. Саме він трансформує комплаєнс із формальної відповідності встановленим нормам у внутрішньо прийнятну професійну позицію. У цьому контексті особливого значення набуває гуманістична педагогічна спадщина Софії Русової, концепція якої ґрунтувалася на ідеях дитиноцентризму, природовідповідності та моральної місії вчителя. У своїх працях вона послідовно обґрунтовувала положення про те, що дитина є найвищою соціальною цінністю, а завдання педагога полягає у створенні умов для гармонійного розвитку її здібностей і збереження її гідності [1].

Ідеї С. Русової органічно співвідносяться з сучасними підходами до інклюзії. Повага до особистості дитини перегукується з правозахисними принципами міжнародних конвенцій; вимога індивідуалізації виховання узгоджується з практикою розроблення індивідуальних програм розвитку; акцент на моральній відповідальності вчителя відповідає сучасним уявленням про професійну етику. У світлі цих положень комплаєнс постає не як зовнішній регламент, а як форма етичної саморегуляції, що забезпечує узгодженість професійних дій педагога з гуманістичними цінностями.

Професійна підготовка майбутніх педагогів спеціальної освіти має інтегрувати зазначені компоненти в єдину навчальну систему. Опрацювання нормативно-правових кейсів сприяє формуванню здатності застосовувати положення законодавства в конкретних освітніх ситуаціях. Аналіз етичних дилем розвиває моральну чутливість, тоді як моделювання процесу розроблення індивідуальної програми розвитку формує навички індивідуалізації освітнього процесу. Використання рефлексивних щоденників і супервізії підтримує розвиток відповідального самоаналізу, а міждисциплінарна взаємодія забезпечує узгодженість професійних рішень і мінімізує ризики порушення прав дитини.

У цьому контексті комплаєнс виступає механізмом етичної координації діяльності всіх учасників освітнього процесу, що підтверджується сучасними дослідженнями ролі комплаєнсу в управлінні стратегічним партнерством в освіті [7]. Поєднання знань, умінь і цінностей відповідає сучасним підходам інклюзивної педагогіки, узагальненим у виданні European Agency for Special Needs and Inclusive Education, де підкреслюється необхідність формування особистості вчителя як носія інклюзивної культури, а не лише як виконавця нормативних вимог [6].

У роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями комплаєнс-культура педагога забезпечує законність організації освітнього процесу, етичність взаємодії, індивідуалізацію навчання та партнерство з родиною. Вона створює умови для запобігання стигматизації, підтримує безпечне освітнє середовище та сприяє формуванню позитивної життєвої перспективи дитини. Така професійна позиція безпосередньо пов'язана з рівнем інклюзивної компетентності фахівця, що охоплює знання про особливі освітні потреби, здатність адаптувати зміст навчання та готовність до міжсуб'єктної взаємодії. Як зазначають В. Товстоган, Т. Цегельник і А. Шевченко, інклюзивна компетентність педагога є ключовою умовою якості організації освітнього процесу, оскільки забезпечує узгодження професійних рішень із потребами кожної дитини та принципами інклюзивної освіти [3]. У цьому вимірі комплаєнс-культура виступає ціннісно-нормативною основою реалізації інклюзивної компетентності в практичній діяльності, де дотримання правових стандартів поєднується з гуманістичною спрямованістю педагогічної взаємодії.

Інтеграція сучасних національних та міжнародних орієнтирів інклюзивної освіти з гуманістичною традицією, представленою у спадщині Софії Русової, формує модель підготовки майбутнього фахівця спеціальної освіти, у якій комплаєнс-культура виступає не додатковою характеристикою професійності, а її внутрішньою ціннісно-нормативною основою. У такій моделі нормативна відповідність виходить за межі формального виконання регламентів і набуває характеру усвідомленої моральної позиції педагога, спрямованої на захист

гідності та прав кожної дитини. Поєднання правової обізнаності, етичної рефлексії та гуманістичної орієнтації на благо особистості визначає комплаєнс-культуру як невід’ємний елемент професійної ідентичності майбутнього педагога та як засіб організації його щоденної педагогічної практики.

Список використаних джерел

1. Русова С. Вибрані педагогічні твори / упоряд., передм., комент. О.В. Проскура. К. : Освіта, 1996. 304 с.

2. Ткачова Н.О., Ткачов А.С., Байдала В.В., Чирва Я.О. Опанування майбутніми педагогами норм наукової етики й академічної доброчесності в процесі освітньої комунікації. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2025. № 9. с.122-126. DOI: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2025-9-20> (дата звернення: 20.01.2026).

3. Товстоган В., Цегельник Т., Шевченко А. Інклюзивна компетентність педагога як запорука якості організації освітнього процесу. *Молодь і ринок*. 2024. с. 61-65. DOI: 10.24919/2308-4634.2024.314180 (date of application: 20.01.2026).

4. Ainscow, M. Inclusion and Equity in Education: Making Sense of Global Challenges. *Prospects*. 2020. Vol. 49. P. 123-134. DOI: 10.1007/s11125-020-09506-w (date of application: 20.01.2026).

5. Ainscow, Mel & Booth, Tony & Dyson, Alan & Farrell, P. & Frankham, Jo & Gallannaugh, F. & Howes, Andy & Smith, R.. (2006). *Improving Schools, Developing Inclusion*. 1-218. DOI: 10.4324/9780203967157 (date of application: 20.01.2026).

6. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Profile for Inclusive Teacher Professional Learning: Including All Education Professionals in Teacher Professional Learning for Inclusion. Odense, Denmark: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. URL: https://www.european-agency.org/resources/publications/TPL4I-profile?utm_source (date of application: 20.01.2026).

7. Sahaidak M., Shkoda T., Vostriakov O., Prokhorova Y., Datsko K. Роль комплаєнсу у запобіганні та вирішенні етичних дилем стратегічного партнерства в сфері освіти. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(16), с. 231-246. URL: <https://doi.org/10.32750/2025-0222> (дата звернення: 20.01.2026).

8. Schön D. A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books, 1983. 380 p. URL: <https://pdfroom.com/books/the-reflective-practitioner-how-professionals-think-in-action/KkM5r6WD5E3> (date of application: 20.01.2026).

9. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education: International Analytical Report*. Paris: UNESCO, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707> (date of application: 20.01.2026).

10. UNESCO. *Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. World Conference on Special Needs Education, Salamanca, Spain, 7-10 June 1994. Paris: UNESCO, 1994. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> (date of application: 20.01.2026).

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ СОФІЇ РУСОВОЇ В ЗМІСТІ КУРСУ «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ» ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НУШ

Гордієнко Тетяна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Сучасні трансформації освіти актуалізують потребу в підготовці вчителя, здатного не лише якісно здійснювати навчання, а й бути носієм гуманістичних цінностей, активним суб'єктом виховання та розвитку особистості дитини. Особливого значення в цьому контексті набувають вступні освітні компоненти, які формують первинне уявлення студентів про професію, її зміст і соціальну значущість.